

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Ing. Vojtěch Kamenský, Ph.D.

Zadání laboratorního cvičení: Vyhodnocení klinické studie

F7DIBST Biostatistika

V rámci 1. laboratorního cvičení z předmětu *F7DIBST Biostatistika* bude student zpracovávat data sesbíraná ve fiktivní klinické studii týkající se ischemické choroby končetin. Cílem cvičení je seznámit studenty s typickými praktickými postupy zpracování dat v rámci klinického výzkumu. Cvičení naopak není zaměřeno na plánování a praktickou realizaci klinických studií.

Laboratorní cvičení bude probíhat v laboratoři 433 Laboratoř klinického inženýrství a managementu zdravotnické techniky. Tato laboratoř byla pro potřeby nového akreditovaného programu involvována v projektu Modernizace laboratoří pro biomedicínské inženýrství (CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_017/0002244) a předmět byl inovován v rámci projektu Biomedicínské inženýrství pro znalostní ekonomiku (CZ.02.2.69/0.0/0.0/16_018/0002242). Práce bude zpracovávána pomocí softwaru Matlab.

Cvičení pokrývá bloky:

- Blok 1: Cvičení 1 + 2: Plánování pokusů s pohledu statistika, deskriptivní matematická statistika, náhodná veličina, rozdělení pravděpodobnosti. Výpočty a použití bodových a intervalových odhadů při hodnocení experimentů.
- Blok 2: Cvičení 3 + 4: Induktivní statistika, vyhodnocování experimentu z pohledu statistika, korelace, regrese, prezentace výsledků, hodnocení chyb, senzitivita, specifická při hodnocení experimentů.

Obsah

Ischemická choroba dolních končetin.....	3
Akutní tepenná ischemie končetiny	3
Chronická ischemická choroba končetin.....	3
Klasifikace chronické ischemické choroby končetin.....	4
Diagnostika ischemické choroby dolních končetin.....	4
Léčba ischemické choroby dolních končetin	5
Modelová klinická studie a popis dat.....	5
Úkoly statistického zpracování	7
Úkol 1: Popisná statistika datového souboru	7
Úkol 2: Prezentace výsledků studie	7
Úkol 3: Porovnání intervenčních skupin.....	8
Úkol 4: Závislost proměnných	8
Úkol 5: Analýza přežití	8
Seznam přístrojů softwaru.....	8
Pokyny k zpracování zadaných úkolů.....	8
Doporučený software: MATLAB®	9

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Poděkování.....	9
Zdroje a doporučená literatura	9

Ischemická choroba dolních končetin

Ischemická choroba dolních končetin je způsobena zúžením nebo uzávěrem periferní tepny. To je způsobeno nejčastěji obliterující aterosklerózou, kdy dochází v tepenné stěně vede k postupnému nárůstu aterosklerotického plátu s možností kompletního uzávěru. Prevalence této choroby stoupá s věkem: ve věku nad 50 let je v rozmezí 3–10 % s nárůstem k 15–20 % v populaci starší 70 let [1].

Mezi nejvýznamnější rizikové faktory patří:

- kouření
- diabetes mellitus
- arteriální hypertenze
- pohlaví (mužské pohlaví)
- věk (viz výše)
- dyslipidemie (zvýšená hladina cholesterolu v krvi)

Můžeme rozlišovat několik forem onemocnění:

- akutní tepenná ischemie končetiny,
- chronické formy ischemické choroby končetin,
  - asymptomatické,
  - symptomatické,
  - kritická končetinová ischémie.

Akutní tepenná ischemie končetiny

Je způsobena náhlou obstrukcí tepny embolem, trombem nebo akutním traumatem. Tíže ischemie končetiny je závislá na rozsahu obstrukce, jejím anatomickém uložení (výši uzávěru) a kapacitě kolaterálního řečiště. U akutní tepenné ischémie končetiny je nutné pacienta co nejrychleji transportovat na specializované oddělení a zahájení katetrizační nebo chirurgické léčby.

Pozn.: V naší fiktivní studii nebudeme pro zjednodušení akutní tepennou ischemii končetiny uvažovat.

Chronická ischemická choroba končetin

Velká část pacientů je asymptomatických, tito pacienti jsou většinou zachyceni náhodně nebo v rámci cíleného vyšetření nemocného u kterého je přítomno více rizikových faktorů. Avšak i tito pacienti jsou ohroženi zhoršenou prognózou (zvýšené riziko kardiovaskulární morbidity a mortality).

U symptomatických forem je nejběžnějším příznakem intermitentní klaudikace (kulhání), která je způsobena ischémii svalu při zátěži. Projevem je trvalá, svíravá nebo křečovitá bolest v určité svalové skupině vznikající při zátěži, která se s pokračující námahou neúnosně zvětšuje a donutí k zastavení, a poté do několika minut mizí.

Doporučené postupy uvádějí, že: „Cca čtvrtina nemocných s klaudikacemi se v průběhu sledování zásadně zhoršuje. Pouze u 1–5% nemocných s klaudikacemi dojdou nutnosti větší amputace (v pětiletém horizontu), pouze u diabetiků je prognóza končetiny horší [2].“

Při kritické končetinové ischémii dochází ke klidové bolesti v akrálních partiích nohy. Obtíže se většinou rozvíjejí postupně, takže nemocný přichází až po několika dnech od začátku. Pacient s kritickou

končetinovou ischemií by měl být vždy neodkladně hospitalizován k posouzení možnosti revaskularizace.

Klasifikace chronické ischemické choroby končetin

Pro hodnocení stupně závažnosti se používá několik možných klasifikací (Fontainova, Ruthefordova a další). Fontainova klasifikace rozděluje ischemickou chorobu dolních končetin na stádia I–IV uvedená v Tabulce 1:

Tabulka 1: Klasifikace dle Fontaina [2]

Stádium	Klinický projev
I	klinicky latentní stadium (asymptomatické)
IIa	klaudikace > 200 m
IIb	klaudikace < 200 m
IIc	klaudikace < 50 m
III ¹	Ischemická klidová bolest
IV ¹	Ulcerace nebo gangrény

Diagnostika ischemické choroby dolních končetin

- **Anamnéza:** měla by zahrnovat kardiovaskulární rizikové faktory a přidružená onemocnění; symptomy vztahující se k poškození cévního řečiště; životosprávu, dietní zvyklosti, výkonnost při chůzi, fyzické aktivity pacienta.
- **Laboratorní testy:** glykémie, lipidogram, krevní obraz, chemické vyšetření moči a další.
- **Zobrazovací metody:** Duplexní ultrasonografie; Digitální subtrakční angiografie; CT angiografie; MR angiografie.
- **Instrumentální vyšetření ABI:** Zjišťuje se tzv. *Ankle Brachial Index* (Index kotníkových tlaků), což je poměr systolického tlaku v oblasti kotníku a systolického tlaku na paži. Jedná se o metodu s vysokou senzitivitou a specificitou, která diagnostikuje ischemickou chorobu dolních končetin a posoudí rozsah nemoci. Interpretaci možných výsledků měření shrnuje Tabulka 2.

Tabulka 2: Interpretace výsledků měření ABI

ABI	Interpretace
> 1,3	nekompresibilní tepna – patologický nález
1,00 – 1,29	normální nález
0,91 – 0,99	hraniční nález
0,41 – 0,90	středně významná ischemie
0,00 – 0,40	těžká ischemie

- **Treadmill test:** stanovení klaudikační vzdálenosti testem na běhátku. Můžeme pomocí testu na pásu s rychlostí 3,2 km/hod s náklonem 12°, objektivizovat délku bezbolestné nebo maximální klaudikační vzdálenosti. Díky těmto údajům tak můžeme vyhodnotit přínos léčby a porovnat vývoj výsledků v čase.

¹ Tato stádia se běžně ještě dělí na IIIa, IIIb, IVa a IVb, v rámci zjednodušení v hypotetické studii toto rozdělení nepoužíváme.

Léčba ischemické choroby dolních končetin

- **Léčebná intervence rizikových faktorů:** např. kouření, diabetu, dyslipoproteinémie, antihypertenzní léčba.
- **Farmakoterapie:** např. protidestičková medikace ke snížení trombotických komplikací; vazodilatorní léky pro prodloužení klaudikační vzdálenosti.
- **Rehabilitační léčba:** symptomatická léčba, svalový trénink léčby klaudikací. Primární léčebný přístup u všech nemocných s klaudikacemi.
- **Revaskularizační léčba:** indikací jsou gangrény nohy, nehojící se kožní defekty tepenné etiologie, klidová ischemická bolest a limitující klaudikace. Endovaskulární léčba: perkutánní transluminální angioplastika (PTA) eventuálně s primární implantací stentu (PTA/S)². Chirurgická léčba – bypass.

Modelová klinická studie a popis dat

Pro potřeby laboratorního cvičení využijte soubor Data_ICHDK.xlsx, který můžete nalézt na stránkách předmětu v sekci Materiály ke stažení. Soubor byl vytvořen v programu Microsoft Excel.

V rámci výzkumu ischemické choroby dolních končetin jsme provedli randomizovanou kontrolovanou studii na 500 pacientech, zaměřenou na porovnání účinnosti endovaskulární terapie pomocí metod PTA a PTA s následnou implantací stentu (PTA/S). Do klinické studie jsme zařadili pouze symptomatické pacienty s klaudikačními bolestmi s diagnostikovanou chronickou ischemickou chorobou povrchní stehenní tepny a s naplánovanou endovaskulární léčbou. Žádný z pacientů neměl na začátku studie klidovou bolest, a tudíž nebyl diagnostikován s kritickou končetinovou ischémií, avšak uvažujeme, že ta mohla nastat v průběhu studie.

Základní charakteristiky, které jsme u patientského souboru zaznamenávali na začátku studie jsou uvedeny v Tabulka 3: Patientské charakteristiky při zahájení studie. V plánu studie bylo sledovat pacienty 5 let po provedené intervenci. V rámci sledovaného období byly pro pacienty naplánovány kontrolní vyšetření ve 3, 12 (1 rok), 36 (3 roky) a 70 měsících (5 let). Údaje, které jsme v průběhu studie zaznamenávali jsou uvedeny v Tabulce 4. Pro každou zaznamenanou proměnnou je v tabulkách uvedený název proměnné v datovém souboru a popis proměnné s uvedením jednotek nebo možností realizace proměnné.

Pozn.: Nejedná se o reálná data, datový soubor byl uměle vytvořen pro potřeby laboratorních cvičení. Data byla nicméně tvořena tak, aby věrně odpovídala reálné situaci a umožnila studentovi seznámit se s postupy používanými při zpracování dat v rámci klinického výzkumu.

Tabulka 3: Patientské charakteristiky při zahájení studie

Proměnná	Název v datovém souboru	Popis
Věk	<i>age</i>	Věk pacientů v rocích
Hmotnost	<i>weight</i>	Hmotnost pacientů v kg
Výška	<i>height</i>	Výška pacientů v cm
Pohlaví	<i>sex</i>	Pohlaví pacientů: <ul style="list-style-type: none"> • 0 – žena • 1 - muž
Kouření	<i>smoking</i>	Status kouření: <ul style="list-style-type: none"> • nekuřák – non_smoker

² Existují i další speciální intervenční postupy.

		<ul style="list-style-type: none"> • bývalý kuřák – <i>ex-smoker</i> • kuřák – <i>smoker</i>
Diabetes mellitus	<i>diabetes</i>	Diabetes mellitus <ul style="list-style-type: none"> • 0 – pacient bez DM • 1 – pacient s DM
Klaudikační vzdálenost	<i>distance_1</i>	Ušlá vzdálenost pacienta v m bez klaudikačních bolestí
ABI	<i>abi_1</i>	Index kotníkových tlaků (poměr systolického tlaku na kotníku a na paži)
Kardiovaskulární komorbidity ³	<i>comorbidity</i>	Možné komorbidity: <ul style="list-style-type: none"> • <i>Arytmie – arrhythmia</i> • <i>Hypertenze – hypertension</i> • <i>Cerebrovaskulární onemocnění – cerebrovascular</i>
Celkový cholesterol	<i>total_chol</i>	Hodnota celkového cholesterolu v mmol/l
LDL cholesterol	<i>LDL_chol</i>	Hodnota LDL cholesterolu v mmol/l
Intervence	<i>intervention</i>	Léčebná terapie <ul style="list-style-type: none"> • <i>PTA</i> • <i>PTA_S</i>

Tabulka 4: Parametry měřené během studie

Proměnná	Název v datovém souboru	Popis
Úmrtí	<i>death</i>	Pacient umřel: <ul style="list-style-type: none"> • 0 – ne • 1 – ano
Čas úmrtí	<i>time_death</i>	Informace kdy pacient umřel v měsících po začátku studie (pokud pacient neumřel tak je hodnota NA)
Příčina úmrtí	<i>cause_death</i>	Z jakých příčin pacient zemřel: <ul style="list-style-type: none"> • <i>Z vaskulárních – vascular</i> • <i>Z jiných příčin – nonvascular</i>
Ztráta sledování pacienta	<i>time_fu</i>	Informace v měsících, pokud byl pacient ztracen ve sledování. Možné hodnoty: <ul style="list-style-type: none"> • <i>Bez ztráty sledování – NA</i> • <i>3 měsíce – 3</i> • <i>1 rok – 12</i> • <i>3 roky – 36</i> • <i>5 let – 70</i>
Amputace	<i>amputation</i>	Zda byla provedena amputace a kde byla provedena: <ul style="list-style-type: none"> • <i>Bez amputace – non_amputation</i> • <i>Nad kolenem – above_knee</i> • <i>Pod kolenem – below_knee</i> • <i>Na noze – foot</i> • <i>Prst – toe</i>
Čas amputace	<i>time_amputation</i>	Kdy byla provedena amputace v měsících (pokud pacient je bez amputace hodnota je NA)

³ Pro zjednodušení uvažujeme, že pacient má pouze jednu kardiovaskulární komorbidity.

Reoperace	<i>reoperation</i>	Informace, zda byla ve sledovaném období provedena reoperace ⁴ a jaká reoperace byla provedena: <ul style="list-style-type: none"> • <i>Bez reoperace – 0</i> • <i>PTA – PTA</i> • <i>PTA/S – PTA_S</i> • <i>Bypass – bypass</i>
Čas reoperace	<i>time_reoperation</i>	Čas, kdy byla provedena reoperace v měsících (pokud nebyla provedena reoperace tak je hodnota NA)
Kritická končetinová ischemie	<i>cli</i>	Informace, zda se v průběhu sledování vyskytla kritická končetinová ischemie: <ul style="list-style-type: none"> • <i>0 – ne</i> • <i>1 – ano</i>
Čas kritické končetinové ischemie	<i>time_cli</i>	Čas kdy se objevila kritická končetinová ischemie v měsících (pokud nebyla provedena reoperace tak je hodnota NA)
Náklady	<i>cost</i>	Náklady vynaložené na léčbu pacienta v Kč.
Doba hospitalizace	<i>time_hospitalization</i>	Délka hospitalizace pacienta ve sledovaném období ve dnech. ⁵
ABI	<i>abi_3</i> <i>abi_12</i> <i>abi_36</i> <i>abi_70</i>	Index kotníkových tlaků (poměr systolického tlaku na kotníku a na paži) v jednotlivých sledovaných obdobích.
Klaudikační vzdálenost	<i>distance_3</i> <i>distance_12</i> <i>distance_36</i> <i>distance_70</i>	Ušlá vzdálenost pacienta v <i>m</i> bez klaudikačních bolestí v jednotlivých sledovaných obdobích.
Klidová bolest	<i>rest_pain_3</i> <i>rest_pain_12</i> <i>rest_pain_36</i> <i>rest_pain_70</i>	Klidová bolest bolestí v jednotlivých sledovaných obdobích: <ul style="list-style-type: none"> • <i>0 – pacient bez klidových bolestí</i> • <i>1 – pacient s klidovými bolestmi</i>

Úkoly statistického zpracování

Statisticky zpracujte data z klinické studie jako přípravu pro publikování výsledků studie v odborném článku.

Úkol 1: Popisná statistika datového souboru

V rámci prezentace výsledků klinické studie v odborném periodiku chcete prokázat, že jsou skupiny pacientů v rámci Vaší studie srovnatelné z hlediska základních charakteristik souboru. Jakým způsobem můžete tuto skutečnost prokázat na základě dat ve vašem datovém souboru?

Úkol 2: Prezentace výsledků studie

Jakým způsobem můžete graficky prezentovat výsledky zlepšení v proměnné klaudikační vzdálenost tak, aby byly z grafu patrné hodnoty mediánu, minimální a maximální hodnoty a mezikvartilové rozpětí?

⁴ Pro zjednodušení uvažujeme, že je možná jen jedna reoperace ve sledovaném období.

⁵ Pokud byl pacient znovu hospitalizován, jedná se o součet obou hospitalizací dohromady.

Úkol 3: Porovnání intervenčních skupin

Jak můžete porovnat skupiny pacientů léčených jednotlivými intervencemi z hlediska:

1. úmrtí pacientů,
2. náklady na léčbu pacientů,
3. ABI pro jednotlivá sledovaná období,
4. v rozložení typu amputací?

Úkol 4: Závislost proměnných

Jsou proměnné kouření a amputace závislé? Jakým způsobem můžeme určit a kvantifikovat vztah mezi expozicí rizikovému faktoru a zdravotním následkem? Ukazatele spočítejte spolu s jejich intervaly spolehlivosti. Porovnejte výsledné spočítané ukazatele mezi jednotlivými hodnocenými intervencemi.

Úkol 5: Analýza přežití

Pro porovnání přežití porovnání pouze četností úmrtí/přežití není vždy vhodné. Pro obě skupiny spočítejte analýzu přežití. Dále vytvořte křivku přežití bez amputace, pro tuto analýzu vytvořte pro obě intervence zvlášť analýzu pro pacienty s diabetem mellitus a bez něj. Pro tvorbu analýzy přežití využijte neparametrickou Kaplan-Meierovu metodu.

Seznam přístrojů, softwaru

Povinné:

- 1.1.2.3.1.2 HW LabKIMZ: PC stanice+monitory
- 1.1.1.6.6 SW LabKIMZ: statistika a modelování Software na statistické zpracování dat - MATLAB

Pokyny k zpracování zadaných úkolů

Pro zpracování dat v rámci laboratorního cvičení je primárně uvažován program MATLAB® (MathWorks, USA), avšak datový soubor je vytvořen ve formátu xlsx a tak je možno zadané úkoly vypracovat i v jiných programech a prostředích, jako je například R Studio, Stata, SPSS a další.

V rámci zpracování zadaných úkolů lze využít několik možných postupů nebo funkcí, které softwarový nástroj MATLAB® poskytuje. U zadaných úkolů je vždy jen uvedeno doporučení, jaké funkce nebo postupy zpracování je možné využít při řešení. Student se však při zpracování dat nemusí řídit navrhnutou nápovědou.

Řešení zadaných úkolů odevzdejte v podobě závěrečné zprávy (protokolu), zpracované podle přiložené šablony. Tento návod bude přílohou zprávy, stejně jako skripty s Vaším řešením.

Další pokyny:

- Pokud není řečeno jinak všechny statistické testy provádějte na hladině významnosti 5 %.
- Pokud je to pro řešení zadané úlohy vhodné stanovit hypotézy, tak je stanovte i bez explicitního požadavku v zadání úkolu.
- U testování hypotéz uveďte na základě, čeho jste rozhodli o hypotézách.
- Pro použité testy uveďte, jaké jsou jejich předpoklady a zda byly splněny.

Doporučený software: MATLAB®

Jedná se o inženýrský nástroj a interaktivní programové prostředí pro vědecké a technické výpočty, analýzu dat, vizualizaci a vývoj algoritmů, využívaný miliony inženýrů a vědců po celém světě. Poskytuje řešení v oblastech, jako je aplikovaná matematika, statistika, strojové učení, zpracování signálu a komunikace, zpracování obrazu a počítačové vidění, finanční analýza a modelování, návrh řídicích systémů, robotika a mnoha dalších.

Pro oblast statistiky je poskytuje základní sadu nástrojů *Statistics and Machine Learning Toolbox* (<https://www.mathworks.com/products/statistics.html>). Tato sada nástrojů poskytuje funkce a aplikace pro popis, analýzu a modelování dat. Umožňuje tak například:

- výpočty popisné statistiky, tvorbu grafů,
- analyzovat rozdělení pravděpodobností dat,
- provádět testování statistických hypotéz,
- využití regresních a klasifikačních algoritmů,
- generovat náhodná čísla pro Monte Carlo simulaci,
- tvorbu prediktivních modelů,
- vícerozměrnou analýzu dat.

Další vhodné nástroje, které můžeme využít při zpracování dat v biomedicínském výzkumu jsou v sadách nástrojů *Industrial Statistics* nebo *Analysis of Lifetime Data*. Zde můžeme využít nástroje pro tzv. time-to-event⁶ analýzy (v medicíně nazývané analýza přežití), software MATLAB® umožňuje využívat jak neparametrické tak parametrické metody pro analýzu dat přežití.

Dokumentace pro *Statistics and Machine Learning Toolbox* včetně tutoriálů je k dispozici na adrese <https://www.mathworks.com/help/stats/>.

Poděkování

Laboratorní cvičení bylo vytvořeno v rámci projektu Biomedicínské inženýrství pro znalostní ekonomiku (CZ.02.2.69/0.0/0.0/16_018/0002242). a bude probíhat v laboratoři 433 Laboratoř klinického inženýrství a managementu zdravotnické techniky, která byla inovována v rámci projektu Modernizace laboratoří pro biomedicínské inženýrství (CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_017/0002244).

Zdroje a doporučená literatura

- [1] M. H. Criqui and V. Aboyans, “Epidemiology of Peripheral Artery Disease,” *Circ. Res.*, vol. 116, no. 9, pp. 1509–1526, Apr. 2015.
- [2] D. Karetová, K. Roztočil, and O. Herber, *ISCHEMICKÁ CHOROBA DOLNÍCH KONČETIN, Doporučený diagnostický a léčebný postup pro všeobecné praktické lékaře 2011*. Praha, 2011.

---

⁶ Funkce pro time-to-event analýzu najdeme i v sadě Statistics and Machine Learning Toolbox.